

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NDE KURULACAK BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Murat PIÇAK¹

ÖZET

Türkiye AB'ye giriş süreci kapsamında, yıllardır uygulamakta olduğu teşvik sistemi üzerine oturan bölgesel gelişme politikalarını terk ederek yeni bir uygulama aşamasına girmiştir. AB'nin bütün aday ülkelere benimsettiği bu yeni yaklaşımın temel kurumu Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)'dır. BKA'lar; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planlarında öngörülen politikalara uyumlu bir şekilde bölgesel gelişmeyi hızlandırmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge-içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulmaktadır.

Türkiye'nin NUTS Projesi kapsamında tespit edilen 26 İstatistiki Bölge Birimi'nde 5449 Sayılı Kanun çerçevesinde BKA kurulması ve bunların 3'ünün Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunması kararlaştırılmıştır. 5449 Sayılı Kanun'da Güneydoğu Anadolu Bölgesi kurulacak BKA'lar için Türkiye genelindeki yapılanmadan farklı bir uygulama öngörülmüştür. Ancak Bölge'de kurulacak BKA'ların yapısı ve göreceği hizmetlerle ilgili olarak önemli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada, yurtdışındaki BKA'ların faaliyetleri, Türkiye'nin ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sosyo-ekonomik yapısı göz önünde bulundurularak Bölge'de kurulacak BKA'ların yapısı ve işlevleriyle ilgili birtakım öneriler getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Bölgesel Gelişme, Bölgesel Kalkınma Ajansı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi.

ABSTRACT

In the process of entering EU, Turkey has started to practice a new application by leaving existing regional development incentive system. This new approach is based on the Regional Development Agencies (RDA) which are imposed to the EU candidate countries by the EU. RDAs are established to develop the cooperation between government, private sector and non-governmental organizations, to speed up the regional economic development activities by incentivizing regional investments and encouraging public participation on

¹ Okutman Dr., Dicle Üniversitesi. e-mail: www.mbicak@dicle.edu.tr

regional development, and to remedy regional development differences.

In the frame of the Law number 5449, it is decided to establish RDAs in 26 Regional Statistics Unit which are determined by the NUTS Project of Turkey, and to establish three of these RDAs in Southeast Anatolia Region. For those mentioned RDAs in that region, a different application is offered comparison to the whole establishment in Turkey by the Law number 5449. However, some important arrangements should be done about structure of the RDAs and their missions. In this study, some suggestions are presented about the structure and the functions of the RDAs by giving importance to the socio-economical structure of Southeast Anatolia Region and of Turkey.

Key words: Regional Development, Regional Development Agency, Southeast Anatolia Region

1. Giriş

Kamu yönetimi alanında içerik, yöntem ve uygulamalar açısından Türkiye ve dünyada büyük değişiklikler yaşanmaktadır. Bu değişikliklerin önemli nedeni, toplumlardaki siyasi, ekonomik ve kültürel yaşamın her alanında ortaya çıkan küreselleşmedir. Küreselleşme süreci, yeni bir yönetsel anlayış ve bunu gerçekleştirmede araç olacak yeni bir örgütlenme modeli getirmektedir. Bu yeni anlayışa uluslararası literatürde “yönetişim” adı verilmektedir. Yönetişim, bürokrasi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan; mali ve idari açıdan özerk örgütlenmelerdir. Bu sürecin sürekli kılınabilmesi için yeni araçlara ve bu araçların devamlılığını sağlamak için de uygun mali, idari, toplumsal ortama ihtiyaç vardır. Bu araçlardan biri bölgeselleşme için küresel bir model olarak geliştirilen BKA'lardır(Maç, 2006: 1).

Türkiye'de BKA kurma çalışmalarına AB üyelik sürecinin etkisiyle başlanmıştır. Bu çerçevede, kalkınma planlarıyla birlikte uygulanmaya başlanan ve teşvik sistemi üzerine oturan bölgesel gelişme politikaları terk edilerek, yeni bir uygulama aşamasına girilmiştir. Bu uygulamanın temel nedeni AB'ye katılım sürecine bölgesel gelişme politikalarının entegre edilmesidir. Bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmayı amaçlayan BKA'ların ana amacı; hizmetler vererek bölge ekonomisini canlandırmak, bölgesel yatırımları artırmak ve bölge halkının kalkınmaya katılımını sağlamaktır(Çalt, 2005: 12 13).

Türkiye'de BKA'lar, Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı'nın organik bir parçası olarak gündeme gelmiş ve 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilmiştir. Bu Kanun'la ilgili olarak kamuoyunda olumlu ve olumsuz yönde birçok görüş gündeme gelmiş ve tartışma alanı bulmuştur. BKA'ların bölgesel potansiyel ve dinamiklerin harekete geçirilmesi, büyümenin etkilerinin tabana yayılması, gelir dağılımının düzeltilmesi ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi açısından oldukça olumlu bir rol oynayacağını söyleyenlerin yanında; beklenen yararı sağlamayacaklarını iddia edenler de bulunmaktadır(Karanfil, 2006).

2. Bölgesel Kalkınma Ajansları

European Association of Development Agencies'e göre BKA; bir bölgenin sektörel veya tüm kalkınma problemlerini belirleyen ve bu problemlere çeşitli şekillerde çözüm bulup, projeler geliştiren bir organizasyondur. AB'deki BKA'lardan bazılarının ana veya ikincil

amacı yabancı yatırım çekmek olsa da; hepsinin ortak amacı, belli bir coğrafyada var olan içsel potansiyeli geliştirmektir(EURADA, 2006). Sekizinci BYKP’da BKA “İdari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği bir kuruluştur.” şeklinde tanımlamaktadır(DPT, 2000: 192 193).

2.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Genel Özellikleri

Bölgesel anlamda yerel özellikleri yansıtan ve ekonomik yapılara uygun politikalar benimseyen bu kurumlarda, işlevsel ve kurumsal yapı farklılıklarının oluşması doğaldır. Küreselleşme yarışındaki bölgelerin ve şehirlerin ülke ölçeğinde ön plana çıkmasıyla, geleneksel tavandan tabana yaklaşımın yerini; giderek katılımın daha fazla ön plana çıktığı ve bölgesel politikaları geliştirme amaçlı tabandan tavana yaklaşım almaktadır.

Bağımsız bir kuruluş olarak yerel ekonomik kalkınmayı sağlama amacındaki BKA’ların birçoğu tabandan tavana doğru örgütlenme modellerini benimsemiştir. Ulusal ölçekteki politikalar ise, genel olarak tavandan tabana doğru örgütlenme özelliği taşımaktadır. BKA’lara politik destek sağlayan merkez nitelikli kurumların da bu şekilde davranması olasıdır.

Tabandan tavana yaklaşım BKA’lara; bölgenin problemleri doğrultusunda tasarlanmış stratejileri üretmesi, daha etkin ve bürokrasiden uzak ilişkilerin kurulması, yarı-özerk yapılanan kurum sayesinde siyasi müdahalelerden uzak kalınması, ekonominin yapısal sorunlarına uzun vadeli perspektiften bakılabilmesi, bölgeye siyasi desteğin doğrudan ve etkili olarak girebilmesi gibi avantajlar getirmektedir(Halkier, Danson ve Damborg, 1997: 3).

Tablo 1. Geleneksel Tavandan Tabana Yaklaşımına Karşı Yeni Tabandan Tavana Yaklaşım

Yenilikler	Geleneksel Tavandan Tabana	Yeni Tabandan Tavana
Örgütlenme	Ulusal Merkezi Yönetime Bağlı Yapı Bürokratik Genel Yaklaşımlar	Bölgesel Yarı Özerk Yapı Esnek İhtisaslaşmış Yaklaşımlar
Ekonomik Araçlar	Bölgelerarası Eşitlik Ulusal Ekonominin Büyümesi	Bölgelerarası Rekabet Bölgesel Ekonominin Büyümesi
İşlevsel Yöntem	Otomatik/İhtiyari Sorunlara Tepki Veren (Reactive)	İhtiyari Sorunları Öngörerek Önlem Geliştiren (Proactive)
Politika Araçları	Bürokratik Düzenlemeler Mali Yaptırımlar Danışmanlık Servisleri Kamu Hizmetleri	Finansal Yaptırımlar Danışmanlık Servisleri Kamu Hizmetleri

Kaynak: Metin Berber ve Ebru Çelebçi, Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 13-14 Ekim 2005, Trabzon. s. 147.

2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri ve Yasal Statüleri

BKA'lar bürokratik yapılarına, özerkliklerine, kuruluş amaçlarına, eylemlerine göre sınıflandırılabilir. Ancak BKA'lar arasındaki temel farklılık, hükümetin çekirdek idari yapının içinde veya dışında yer almasıdır. Avrupa'daki birçok BKA bağımsız birer kuruluş niteliğinde, politik destekleyicilerine mesafeli çalışmalarına rağmen; bu kuruluşların varlığı ekonomik ve politik desteğe bağlıdır. Dolayısıyla faaliyetlerinde politik müdahaleler söz konusudur (Berber ve Çelebçi, 2005: 147). BKA'ları kurucularına (genelde politik desteği sağlayanlara) göre dört ana grupta toplamak mümkündür (www.planlama.org).

- Merkezi Hükümet Tarafından Kurulan BKA'lar: Genellikle gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Üniter yapıya sahip devletlerde veya toplumsal bilincin tam olarak gelişmediği yerlerde reform hareketleri kapsamında ve dış desteklerle kurulurlar. Hedefleri için gereken kaynaklara rahat ulaşabilme ve bürokrasiden uzaklaşma gibi avantajları olmakla birlikte, merkezi hükümete aşırı bağımlılık ve politik kararlardan etkilenme düzeylerinin yüksek olması gibi dezavantajları vardır.

- Yerel Yönetimler Tarafından Kurulan BKA'lar: Yerele yakın olmakla birlikte, bürokrasi yüzünden uygulama güçleri azalan bu tür kurumların etkinlikleri düşmekte, kaynaklara yeterince ve zamanında ulaşamamaları yüzünden işlevsiz hale gelebilmektedirler. Politik tavırlara fazla bağımlı olmamakla birlikte, yereldeki eğilimleri ve potansiyelleri en iyi şekilde yönetebilme özelliğine sahiptirler.
- Yerel ve Bölgesel Yönetimler Tarafından Kurulan BKA'lar: Daha hızlı karar alma mekanizmalarına sahip, politik tavırlara daha bağımlı; ancak geniş bir coğrafyada bir arada bulunmanın çeşitli faydalarından yararlanmakta ve kaynakları bütüncül bir yaklaşımla etkin kullanma şansına sahip olmaktadır.
- Kamu-Özel Ortaklıklarıyla Kurulmuş BKA'lar: Hem yönetimler hem de hedefler bakımından kamu ve özel görüşleri bir araya getirme özelliğini taşıdıklarından, diğer türlere oranla daha verimli çalışmaktadırlar. Yönetimin kamu ve özel sektör tarafından ortaklaşa yapılması, çıkar gruplarının tam olarak temsil edilmesini sağlayarak, halk katılımının en iyi örneklerinden birinin oluşmasını sağlar.

2.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı

BKA'lar merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda ve bölgesel bazda faaliyet göstermelerine rağmen; genellikle merkezi hükümetler tarafından kurulmaktadır. BKA'ların içsel örgütlenmesinde ikili bir yapı vardır. Bir tarafta Genel Kurul, Denetim Kurulu, Denetleme Komitesi ve Genel Müdür gibi temel öğelerden oluşan yasal bir yapı; diğer tarafta belli bir konuyu ele alan çalışma grupları veya teknik konuları inceleyen komiteler görev yapmaktadır. Ayrıca BKA'nın politikalarını oluşturmak ve yürütmekle görevli bir Yönetim Kurulu bulunmaktadır. Bu kurul, genellikle hükümet tarafından atanan ve BKA'nın kurulmasına katkıda bulunan kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır. BKA'lar harcamaları bakımından kamu idarelerine karşı sorumlu, politikalarının oluşturulması ve uygulanması bakımından kuruluş kanun ve mevzuatı çerçevesinde serbest bırakılmışlardır(Berber ve Çelepci, 2005: 148).

2.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları

BKA'lar birçok ülkede kurulmuş olmakla birlikte her birinde farklı yapılara ve amaçlara sahiptirler. Bu amaçlar; içsel büyüme yolunda bölgesel stratejilerin uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliğin desteklenmesi, yabancı sermayenin çekimi, altyapı hizmetlerinin sunulması, bilginin aktarımı, sürdürülebilir gelişmenin başarılması ve çevrenin korunması şeklinde özetlenebilir(Kalkınma

Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı, Madde: 5: 29 30).

2.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri

BKA'lar faaliyetlerine göre üç ana grupta toplanabilir(www.planlama.org):

- Stratejik BKA'lar: Ekonomik ve sosyal alanlarda araştırmalar yapmak, bilgi bankaları oluşturmak, ulusal ve uluslararası arenalarda bölgeyi güçlü tutmak, KOBİ'lere destek vermek ve girişimcilik potansiyelini ortaya koymak gibi hedefleri vardır.
- Genel Operasyonel BKA'lar: Temel hedefleri sektörler arası gelişme projelerinin oluşturulması, desteklenmesi ve yönlendirilmesidir.
- Sektörel Operasyonel BKA'lar: Belirli bir bölgenin belirli bir faaliyetini veya bir yerin belirli projelerini desteklemek amacıyla kurulurlar.

Ayrıca, hedefleri sadece dış yatırım çekmek olan BKA'lar da bulunmaktadır. BKA'lar çok geniş konularda çalışmalar sürdürmekle birlikte, temelde bölgenin koşulları ve önceliklerini göz önüne almaktadırlar. BKA'lar sadece ekonomik gelişmeyi değil, sosyal gelişmeyi de sağlayacak sosyo-kültürel faaliyetlerde bulunurlar. BKA'lar başka bir bakış açısıyla, yerine getirdikleri faaliyetlere göre ikiye ayrılmaktadır. Zayıf BKA'lar, bölgeye dışarıdan yatırım çekmeye çalışırlar. Kuvvetli BKA'lar ise, bölgeye yatırım çekme amacının yanında; bölgesel ekonomi ve iş hayatının geliştirilmesi, bölgede kentleşme ve çevrenin düzenlenmesi, istihdamın arttırılması gibi hedeflere yönelik stratejiler de geliştirirler(Özen, 2005: 6).

Sonuç olarak, BKA'ların hedefleri, uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması bakımından yerel ekonomi; altyapı, çevre ve sağlık iyileştirmeleri bakımından çevresel; sosyo-kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesi açısından ise sosyal türde olabilmektedir.

2.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları

BKA'lar üç değişik kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Bunlar; başlangıç maliyetleri, çekirdek işletme giderleri ve operasyonel program fonlarıdır. Başlangıç maliyeti kapsamına BKA'nın kurumsal yapısının oluşturulması sürecine dahil olan paydaşların katkıları ve diğer yardımlar girmektedir. BKA'ların birçoğunda politik destek veren kurumlar çoğunlukla işletme giderlerini de karşılamakta ve operasyonel program fonlarına katkıda bulunmaktadırlar. Bunların

dışındaki gelir kaynakları ise, kira gelirleri ve vergi gelirlerinden alınan paylar olabilmektedir. BKA'lar içsel büyüme için gerekli fonları öz kaynaklarıyla yaratamadıkları durumlarda dış kaynaklardan yardım alabilmektedirler(www.planlama.org).

2.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Başarısını Etkileyen Faktörler

BKA'ların etkinliğini belirleyen en önemli faktör finansal kaynaklarla ilgilidir. Kaynakların varlığı planlama, yönetim ve uygulama aşamalarında etkinliği belirler. İkinci olarak, vasıflı ve hünarlı personelin varlığı etkinliği artıran bir faktördür. Üçüncü faktör, meşruiyet ve yetkidir. Bu faktör, BKA'ların bölgelerinin meşru temsilcileri olmaları ve iş dünyasının desteğini almalarıyla ilgilidir. BKA'ların etkin olabilmeleri için tabandan tavana yerel ölçekte ve tavandan tabana merkezi yönetimlerce desteklenmeleri gereklidir. Dördüncü faktör üstlendikleri görevlerdir. BKA'ların bölgesel ekonominin temelini oluşturan sektörlerle ilgili çalışmalar yapmaları gerekir. Beşinci faktör bölgesel tutarlılıkla ilgilidir. BKA'ların bölgede geçerli olan ortak hedefleri benimsemeleri, içinde buldukları toplumun desteğini kazanmaları açısından gereklidir(Alaçam, 2004).

2.8. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelişimi

BKA'lar 1950'li yıllarda ABD, Avusturya, Fransa, İrlanda ve Belçika'da; 1960 ve 1970'li yıllarda Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda'da; 1980'li yıllarda Yunanistan, İspanya, Danimarka ve Finlandiya'da kurulmuşlardır. 1990'lı yıllarda AB'nin artan etkinliği ve rekabeti arttırmaya yönelik bölgesel kalkınma fonları sayesinde BKA'ların sayıları ve yetkinlikleri hızla artmıştır(Clark, 2004: 2). Başlangıçta bölgesel ekonomik gelişmeyi özendirmek ve koordinasyonu sağlamak üzere kamusal hibelerle kurulan BKA'lar; yetki ve çalışma alanı olarak merkezi ve yerel hükümetin arasında bir düzeyde oluşmuşlardır. 1980'lerde küreselleşmenin yaygınlaşması ve artan rekabet neticesinde, bölgesel kalkınma sürecine özel sektörün ve yerel aktörlerin katılımını sağlama görevini de üstlenmişlerdir(Atay, 2005: 15).

3. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulmasına Yönelik Düzenlemeler

Türkiye'de bölgesel politikalar ilk olarak 1960'lı yıllarda kalkınma planlarıyla başlamıştır. Kalkınma planlarının temel amacı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasıdır. Ancak kalkınma planlarında öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar bölgesel dengesizlikleri giderememiş aksine daha da artırmıştır. Türkiye'de bağımsız yerel kurumların olmaması ve merkezi kurumların yerel düzeydeki birimlerinin işlevlerinin sınırlı olması uygulanan politikaların etkinliğini azaltmaktadır(Maç,2006: 3).

Küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği yapısal uyum politikaları, birçok konuda özgün süreç ve araçların geliştirilmesini gerekli kılmıştır. AB'ye tam üyelik müzakerelerinde, Türkiye'de bölgesel planlamanın yeni bir anlayışla ele alınması gerektiği ve bunun en etkin aracının BKA'lar olduğu ifade edilmesi üzerine; Katılım Ortaklığı Belgesi'nde orta vadede yapılması gereken işler kapsamında belirtilmiştir (14 Nisan 2003'te kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi'nde kısa vadeli hedefler arasına alınmıştır). Bu çerçevede 22 Eylül 2002 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı'nda bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturulması amacıyla Türkiye genelinde üç düzeyde İstatistik Bölge Birimleri (İBB) sınıflandırması oluşturulmuştur (NUTS Projesi). Bu sınıflandırmanın Düzey-3 kademesinde 81 adet İBB belirlenmiş olup, her il bir İBB'yi tanımlamaktadır. Düzey-2'deki İBB'ler Düzey-3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 26 adettir. Düzey-1'deki İBB'ler ise Düzey-2'deki İBB'lerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 12 adettir. BKA'lar bu sınıflandırmada merkezleri belirtilmiş olan Düzey-2 kademesindeki 26 ayrı bölgede DPT koordinatörlüğünde kurulacak birimlerdir(Demirci, 2007: 2). Türkiye'de İBB'lerin oluşturulması, AB'ye uyum sürecinde atılan adımlardan önemli biridir.

Bir bölgede ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için yatırım düzeyinin yükseltilmesi şarttır. Hedeflenen ekonomik kalkınmaya ulaşabilmek için yatırım kararlarının çeşitli araç ve kurumlar vasıtasıyla etkilenmesi gerekmektedir. Türkiye'nin planlı dönemdeki durumu dış ülkelerle karşılaştırılarak değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

- Türkiye'deki bölgesel kalkınma çalışmalarında, sektörlere ve bölgelere göre farklılaştırılmış teşvik sistemi yaygın olarak kullanılmaktadır. Türk teşvik sistemi bazı eksikliklerine rağmen;

gelişmiş ülkelerde uygulanan sistemlere benzeyen, uluslararası ölçülere uygun bir sistemdir(Serdengeçti, 2000, 84: 311 312).

- Kamu hizmetlerine ve altyapıya yapılan yatırımlar ekonomik kalkınmada etkin bir araçtır. Türkiye’de sanayileşmenin ilk dönemlerinde yoğun olarak kullanılan kamusal sanayi yatırımları günümüzde etkinliğini kaybetmiştir. 1980 sonrası izlenen liberal politikalar çerçevesinde, kamu sınai yatırımlarının bölgesel kalkınmada bir araç olarak kullanılmasından vazgeçilmiş; sanayileşmede öncelik özel sektör yatırımlarına verilmiştir(Yenal, 2003: 96 97).

- Türkiye’de sanayi yatırımlarının mekansal dağılımını etkilemek, yatırım sürelerini kısaltmak, ortak hizmetlerin maliyetini düşürmek vb. amaçlarla(GAP-BKİ, 2000: 34) organize sanayi bölgelerinde ve küçük sanayi sitelerinde uygun koşullarda arazi, hazır fabrika ve işyeri temini uygulanmaları sürdürülmektedir. Bu uygulamalar son yıllarda hızlanmasına rağmen, uluslararası ölçülere göre sınırlı ve sanayileşme üzerindeki etkileri yetersiz düzeydedir.

Türkiye’deki ekonomik kalkınmanın yönlendirilmesindeki en önemli eksiklik kurumsal yapıdan kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bölgesel politikaların uygulanması ve ekonomik araçların etkin şekilde kullanılması için çok sayıda ve çeşitli türden kurum rol üstlenmişken; Türkiye’de kurum sayısı ve bunların üstlendikleri işlevler sınırlıdır. Türkiye’deki kalkınma bankaları (TSKB, TKB) ve yarı kalkınma yarı ticari bankalar (Halk Bankası, Ziraat Bankası) ile kalkınmanın desteklenmesi mümkün olmamıştır(TSKB, 1991: 6-3). Ayrıca, gelişmiş ülkelerdeki örneklerine benzer bağımsız yerel kurumlar oluşturulmamıştır. KOSGEP ve GAP-BKİ gibi merkezi biçimde kurulan yerel düzeydeki birimlerinin işlevleri sınırlı tutulmuştur.

Türkiye’de ekonomik kalkınmayı yönlendirecek yerel kurumların bulunmaması kalkınma politikalarının uygulanmasında önemli bir eksiklik olmuştur. Bu bağlamda, bir yerel kurum biçimi olan BKA’ların oluşturulması yararlı olacaktır. Gelişmiş ülkelerdeki BKA’ların başarıları ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, ekonomik kalkınmanın istenilen doğrultuda yönlendirilmesinde başarılı olmuşlardır(Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı: 23).

4. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bölgesel Kalkınma Ajansları Ajanslarının Kurulmasına Yönelik Düzenlemeler

İBB sınıflandırmasının Düzey-2 kademesi doğrultusunda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde belirlenen 3 alanda BKA kurulması kararlaştırılmıştır*. 5449 Sayılı Kanun Bölge’de kurulacak BKA’lar

için Türkiye genelinde uygulanacak yöntemden farklı bir uygulama getirmiştir. Kanun'da GAP-BKİ'ne Bölge'de kurulacak BKA'ların DPT'nin belirleyeceği esas ve usullere göre koordinasyonu görevi verilmiştir(5449 Sayılı Kanun, 30. Madde 1. Bendi).

GAP-BKİ bir merkezi idare teşkilatı olmasına karşın, "Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sürdürülebilir ve katılımcılık ilkeleri doğrultusunda bölge-içi ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi amacıyla bölgesel kalkınma stratejilerini belirleyerek bölge ölçeğinde plan, program ve proje hazırlamak, bu planları uygulamak veya uygulatmak, kurum ve kuruluşlar arasında yatay ve dikey koordinasyonu sağlamak..." misyonuyla bir merkezi BKA olarak da nitelendirilmektedir(Özen, 2005: 21).

5449 Sayılı Kanun'un Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kurulacak BKA'lar ile ilgili düzenlemelerinde önemli eksiklikler göze çarpmaktadır. Bunlar:

- Türkiye'de kurulacak BKA'lar DPT'ye bağlı olacağı halde; 388 sayılı KHK'de yapılan değişiklikle, GAP-BKİ'ye Bölge'de kurulacak BKA'ların DPT'nin belirleyeceği esas ve usullere göre koordinasyonu görevi verilmiştir. Yani, merkezi ve yerel otorite arasında kurulacak BKA'ların üzerinde bir yapı daha kurulması öngörülmektedir. Ayrıca Teşkilat'ın GAP kapsamındaki bazı faaliyetlerinin BKA'lara devredileceği belirtilmiştir**. GAP-BKİ ve BKA'ların değişik veya aynı faaliyetler için kullanacakları kaynaklar ve yapacakları harcamalar açısından birtakım karmaşaların yaşanması muhtemeldir.

- Bölge'de kurulacak BKA'ların üzerinde ilave bir koordinatör idarenin bulunması, Bölge'deki BKA'ların hareket kabiliyetlerini Türkiye'nin diğer bölgelerindeki BKA'lara oranla kısıtlaması ve ilave bürokratik işlemlere neden olması muhtemeldir. Türkiye'deki benzer koşullara sahip bölgelerden birinde bu tarz bir yapılanma kurulurken diğerlerinde kurulmaması yeni bölgesel gelişmişlik dengesizliklerine yol açacaktır. Böyle bir uygulama dezavantajlı bölgeye sağladığı avantajdan ziyade, diğer bölgelere getireceği olumsuz etkiler açısından da değerlendirilmelidir.

- Bölge'de kurulacak BKA'ların nasıl kurumsallaşacağı daha ciddi düzenlemeler gerektiren bir husustur. Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde girişimcilik ve katılımcılık esasına dayanan AB bölgesel kalkınma politikalarını finanse edecek fonlardan yararlanabilecek gerekli proje kabiliyeti var mıdır? Bölge'de kalkınmayı sahiplenecek ve bunun için kararlı bağlılıklar gösterecek aktörler olacak mı? Bu kararlı bağlılıkları kurmak için ne tür müdahalelerde bulunmak gerekiyor? Soruları üzerinde durulması gereken hususlardır. Çünkü böyle bir potansiyel

yaratmadan kurulacak BKA'lar, toplumun geniş kesimlerinden kopuk bölgesel düzeyde yeni bir bürokratik kurum olacaktır.

- Türkiye'deki iller arasında önemli gelişmişlik farklarının olduğu göz önüne alındığında, birden fazla ili kapsayan bölgelerde bunun "il milliyetçiliği" yaratabileceği endişesi sıkça dile getirilmektedir(Maç, 2006: 8). Bölge'de aynı ilin ilçeleri arasındaki gelişmişlik farkları giderilmemiş iken, farklı illeri kapsayacak BKA'ların bu farkı nasıl gidereceği belirtilmemiştir.
- Bölge'de yatırımları harekete geçirecek herhangi bir kaynak bulunmadığı durumlarda, kaynak aktarımının nasıl olacağı açıklanmamıştır.

4.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Bölgesel Kalkınma Ajansları Kurulmasının Gerekçeleri

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı'nda, BKA'ların Türkiye'ye getirebileceği sosyo-ekonomik faydalarla ilgili olarak önemli gerekçeler sunulmuştur. Bu genel gerekçelerin dışında, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde BKA'ların kurulmasıyla ilgili olarak Bölge'ye özgü gerekçeler öne sürülebilir:

- Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye'de Entegre Bölge Planlaması'nın uygulandığı tek alandır***. Bölge için hazırlanan planlarda beklenen gelişmelerin gerçekleştirilmesinde kurulacak BKA'lar önemli rol üstlenebilir.
- Bölge'de izlenen kamu yatırım programlarının yarattığı gelir artışının tüketim ve tasarruflar üzerindeki olumlu etkisi, Bölge'yi sanayi yatırımları açısından uygun bir alan konumuna getirmiştir(GAP-GİDEM ve ABİGEM, 2005: 27 32). Sanayi sektörünün ihtiyaç duyduğu/duyacağı destek hizmetlerinin BKA türü bir kurumla verilmesi etkin bir yol olacaktır.
- Bölge'de GAP kapsamındaki faaliyetleri yürütmesi amacıyla geniş yetkilerle donatılmış GAP-BKİ kurulmuştur. Bölgesel bir Teşkilatın varlığı BKA'ların kuruluşunu kolaylaştıracaktır.
- Devlet, Bölge'de sanayi yatırımlarını artırmak amacıyla, Gaziantep dışındaki bütün illeri Kalkınmada Öncelikli Yöre kapsamına almıştır(GAP-BKİ, 2001: 36). Bu bağlamda, yatırımcıların BKA'ların vereceği hizmetlere ihtiyaçları vardır. Sonuç olarak, Güneydoğu Anadolu Bölgesi Türkiye'de BKA'ların kurulması için en uygun alandır.

4.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kurulacak Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Hedefleri

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kurulacak BKA'ların ana hedefi GAP Master Planı'nda öngörülen sınai kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak olmalıdır. GAP Master Planı'nın sınai hedefleri(DPT, 1990: 122 125):

- Bir yandan Bölge kalkınmasında itici güç rolünü oynayarak diğer yandan eğitim/öğretim ve teknolojik gelişme için bir talep yaratıcı rolünü oynayarak; Bölge'nin imajını, toplumsal refahını ve halkın motivasyonunu geliştirmek.
- Yüksek gelirli istihdam olanaklarını artırarak, bölgelerarası gelir eşitsizliğinin giderilmesine katkıda bulunmak.
- İhracatın teşviki, döviz gelir ve tasarruflarının artırılmasında ulusal amaçlara katkıda bulunmak.

GAP Master Planı'nda, bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için sınai kalkınma stratejisi de önerilmektedir(DPT, 1990: 128 135):

- Mevcut yerel hammaddeleri kullanan, ihracata yönelik sanayileri saptamak ve aşamalı olarak gelişmelerini teşvik etmek
- Üretim ve yönetim teknolojilerini, sermaye teminini, girişimciliğin gelişmesini ve uluslararası pazarlara açılmayı sağlamak için stratejik önemdeki endüstrileri örnek olarak değerlendirmek
- Karşılaştırmalı yer seçimi avantajları ve iller arası ilişkileri gözönüne alarak, Bölge'deki azgelişmiş beş ilinde stratejik sanayi tesisleri kurmak
- İlgili kamu kuruluşlarının fonksiyonlarının artmasını sağlamak
- Kredi, bilgi ve teknik destek sağlayarak yerel girişimcileri teşvik etmek

Belirlenen hedef stratejilerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaları açısından, Bölge'de kurulacak BKA'ların aşağıdaki alt hedefleri gerçekleştirmeleri önerilebilir:

- Özel girişimciliğe dayalı sanayileşmeyi desteklemek
- Sanayileşmenin gerektirdiği işgücü becerilerini geliştirmek
- Bölge sanayisinin işletmecilik, teknoloji, verimlilik düzeyini; ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmak
- Bölgede iş ve yatırım ortamını geliştirmek.

GAP kapsamındaki sulamaların etkisiyle, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tarımsal yapısında meydana gelen değişimler tarım kesiminin gelirini artırmaktadır. Tarım kesiminde oluşan sermaye birikiminin yatırıma dönüştürülmesi tarıma dayalı sanayilerin gelişmesini desteklemektedir. Tarımdan sanayiye geçen bir ekonomik yapının ve sanayi tecrübesi yetersiz olan girişimcilerin bulunduğu Bölge'de genellikle KOBİ tipi işletmeler kurulmaktadır(Paksoy, 2001:

117). Bu bağlamda, bölgede kurulacak BKA'ların çalışmalarında tarıma dayalı sanayilere ve KOBİ'lere ağırlık vermelidirler. Ayrıca, iş ve yatırım ortamını geliştirecek hizmetlere ve projelere destek sağlanmalıdır.

4.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kurulacak Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İlkeleri

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kurulacak BKA'ların önerilen hedefleri gerçekleştirebilmeleri için görevleri, yetkileri, kaynakları, örgütlenme biçimi bakımından birbiriyle ilişkili birtakım ilkelerin belirlenmesi gerekmektedir.

Bölgesellik: Fransa'da DATAR ülkenin bütün az gelişmiş yörelerini kapsadığı için BKA sayılmamaktadır(www.sjsu.edu). Türkiye'de TSKB 1970-1990 döneminde kaynaklarını değişik bölgelere tahsis ettiği halde, bölgesel kalkınma çalışmalarında başarılı olamamıştır(Yenal, 2003: 80). Bu bağlamda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kurulacak BKA'ların faaliyetlerini kapsadıkları İBB alanıyla sınırlamaları yoğunlaştırmalarını sağlayarak, etkinliklerini artıracaktır. Bölge'nin her ilinde BKA kurulması kaynakların dağılmasına yol açacağından etkinliği azaltacaktır. Bu bağlamda, Bölge'deki üç İBB'de BKA kurulması kararı uygundur.

Kamusallık: Yurtdışında faaliyet gösteren BKA'lar kamu kuruluşu, karma kuruluş, özel şirket, vakıf şeklinde kuruldukları halde; çoğunluğu kamu kuruluşu niteliğindedir(Demirci, 2005: 21-32). Bu tercihin temel nedeni, BKA'ların bölgesel kalkınmayı sağlamak için üstlenecekleri görevlerin kamusal kaynaklar ve yetkiler gerektirmesidir. BKA'ların özel kuruluş olarak kurulmaları, kamu kuruluşu olarak kurulmalarının getireceği kısıtlamalardan kurtulmalarını mümkün kılarak esneklik sağlayabilir; ancak etkinliklerini azaltacaktır.

GAP-BKİ özerk yapıda olduğundan, kendi organlarıyla aldığı kararlar sınırlı ve hükümet onayına bağlıdır. GAP-BKİ bünyesinde kurulmasına karar verilen BKA'ların özerkliği muhtemelen Teşkilat'ın özerklik derecesi ile sınırlı kalacaktır.

Tamamlayıcılık: Bölgesel kalkınma ve sanayileşmeyi teşvik faaliyetlerini tamamlayacak nitelikte hizmetler sunmak, BKA'ların başta gelen görevleri arasındadır(Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı, Madde: 5: 25). GAP-BKİ bünyesinde kurulacak BKA'lar gerek bu Teşkilat ile işbölümünde gerekse diğer kamu ve özel kuruluşlarla ilişkilerinde üstleneceği görevler bakımından tamamlayıcı olmalıdırlar. Başka kurumların üstlendiği görevleri bölgesel düzeyde üstlenmekten ve ortaya çıkabilecek ikilemelerde (duplication) kaçınılmalıdırlar.

Katılımcılık: Katılımcılık, Tamamlayıcılık İlkesi ile yakın ilişkilidir. Katılımcılık İlkesi'nden maddi değerlendirmenin ötesinde, bölgesel kalkınmaya çeşitli kişi ve kuruluşların iştirakini özendirmek anlaşılmalıdır. Yurtdışında, BKA'nın bir projeye yaptığı katkının, aynı projeye katılan diğer kuruluşlarca yapılan katkıya oranı önemli bir performans kriteri olarak değerlendirilmektedir. "Kaldıraç (leverage)" olarak adlandırılan bu kriterle, BKA'ların kamusal kaynakları ve diğer kaynakları ne ölçüde hareket ettirdiği ölçülmektedir(Lesley, 2007).

Bölge'de kurulacak BKA'ların kamu ve özel kuruluşlarca yürütülen faaliyetlere katılmaları ve kendi faaliyetlerine bu kuruluşların katılmasını sağlamaları; BKA'ları Bölge'de kamu kaynaklarıyla belirli kalkınma projelerini gerçekleştiren kendi içine kapalı bir merkezi devlet kuruluşu olmaktan çıkararak, Bölge tarafından benimsenen bir yerel kurum durumuna getirecektir.

Uygun Ölçek: BKA'lar bölgesel kalkınmayı desteklemek amacıyla çeşitli görevler üstlenmektedir. Ancak bu görevlerin yerine getirilebilmesi için geniş mali kaynaklar ve çok sayıda personel gereklidir. Nitekim, yurtdışında faaliyet gösteren bazı BKA'ların personel sayısı 1000'i geçmekte ve kullandıkları kaynaklar önemli boyutlara ulaşmaktadır.

Bölge'de kurulacak BKA'ların büyük ölçekli olması ilk aşamada gerekli olmayacaktır. Nitekim "Tamamlayıcılık" ve "Katılımcılık" ilkeleri BKA'ların büyüklüğünü sınırlayacaktır. Kurulacak BKA'ların görevlerini yürütürken ilk aşamada diğer uzman kişi ve kuruluşların hizmetlerini kullanarak personel sayısını sınırlı tutması yararlı olacaktır. Bölgedeki uzman kişi ve kuruluşların BKA faaliyetlerinin gerektirdiği sayıda ve standartta olmaması, diğer bölgelerinden hizmet satın almayı gerektirebilir. Bu durum Bölge'de danışmanlık, denetim, hukuk gibi profesyonel hizmetlere ek talep doğurarak; Bölge dışındaki kuruluşları Bölge'ye çekebilir ve Bölge içindeki kuruluşları zamanla geliştirebilir.

4.4. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kurulacak Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Görevleri

Bölge'de kurulacak BKA'ların üslenebileceği görevlerle ilgili olarak, yurtdışındaki BKA'ların faaliyetleri, Türkiye ve Bölge koşulları göz önüne alınarak şu öneriler getirilebilir:

Yatırımcılara ve İşletmelere Danışmanlık Yapma ve Bilgi Verme: Bölgedeki girişimcilerin teşvik mevzuatı ve usulleri, ithalat-ihracat işlemleri konularında bilgi eksiklikleri bulunmakta ancak ihtiyaç duyulan danışmanlık hizmetleri Bölge'den yarine sağlanamamaktadır. Buna karşın, mevcut işletmelerin yönetim, denetim, teknoloji gibi konularda sorunları bulunmakla birlikte; bu

konudaki danışmanlık hizmetlerine talepleri düşük seviyededir(Ülgen, ve Berber 2001: 235).

Bölge’de kurulacak BKA’ların temel görevlerinden birisi yatırımcılara ve mevcut işletmelere danışmanlık yapmak ve bilgi sağlamak olmalıdır. BKA’ların mevzuat ve usullere ilişkin konularda işadamlarını bilgilendirmesi ve yol göstermesi, el kitapları ve seminerler aracılığıyla veya kendi bünyesindeki uzmanların girişimcileri bilgilendirilmesi yoluyla sağlanabilir. BKA’lar yatırımcıların merkezi devlet kuruluşları ile ilişkilerinde yardımcı olmak amacıyla, gerekli bilgi tabanını bünyesinde oluşturulmalı ve BKA’ların ilgili uzmanları bu alandaki gelişmeleri yakından izlemelidirler.

TSKB’nin 1970’li yıllarda girişimcilere yatırım projesi ve fizibilite hazırlaması başarısız bir deneyim olmuştur(Yenal, 2003: 80 81). Çünkü yatırımcıların bu çalışmaları bir öneri olarak algılayarak, hazırlanan fizibilitelere dayalı yatırımların başarılı olacağını düşünmeleri önemli sorunlar doğurmuştur. Bu bağlamda, BKA’ların yatırım projeleri konusunda verecekleri danışmanlık hizmetlerinin sınırlı tutulması, yatırımcıların uzman kuruluşlara yönlendirilmeleri daha etkin bir yol olacaktır. İngiltere’de BKA’ların yürüttüğü “Enterprise Initiative” programı çerçevesinde, yatırım danışmanlığı hizmetleri maliyetlerinin 1/3’ü ilgili işletme tarafından, 2/3’ü BKA’lar tarafından ödenmektedir(www.seeda.co.uk). Bölge’de kurulacak BKA’ların buna benzer bir program uygulamaları yeni yatırımcılara destek sağlayacak ve mevcut işletmeleri çeşitli konularda bilgi ve danışmanlık hizmetleri satın almaya özendirecektir. Bu durum, Bölge’de danışmanlık alanında uzman kişi ve kuruluşların gelişmesini sağlayacaktır.

Yatırımcıları ve İşletmeleri Yönlendirme: Yatırımcılara ve işletmelere doğrudan verilecek bilgi ve danışmanlık hizmetlerinin sınırlı tutulması önerisi, BKA’ların uygun yatırım alanları, teknoloji ve pazar alanları konularında yönlendirici çalışmalar yapmasına engel değildir. BKA’lar bu alanlarda bilgi tabanını oluşturmak amacıyla;

- Seçilmiş sanayi sektörlerini kapsayan araştırmalar
- Bu sektörlerdeki uygun yatırım alanları için önfizibilite
- Mevcut işletmelerin kullanabileceği teknolojiler ile Bölge’ye uygun yeni ürün ve teknolojiler konusunda araştırmalar
- Bölge’de üretilebilecek sanayi ürünleri için yurtiçi ve yurtdışı pazar araştırmaları, yapabilirler.

BKA’ların hazırlayacakları yatırım profilleri ve önfizibilite, yatırımcılara Bölge’nin uygun ve uygun olmayan yatırım alanlarının temel özellikleri hakkında fikir vermelidir. BKA’lar Bölge’deki mevcut işletmelerin buldukları sektörlerde rekabet güçlerinin artırılması için yurtiçi ve yurtdışı pazarları saptamalı ve işletmelerin

bu pazarlarda başarıya ulaşmaları için gerekli desteği sağlamalıdır. İngiltere'deki BKA'lar çeşitli programlar çerçevesinde işletmelerin pazarlama giderlerinin bir kısmını üstlenmekte, ülkenin içinde ve dışında açtıkları bürolarda ürün tanıtımı yaparak işletmelerin alıcılarla ilişki kurmasını sağlamaktadırlar.

Yeni ürün ve teknoloji araştırmaları, Bölge'ye uygun sanayi dallarının belirlenmesine ve bu dallarda yatırım yapılması için özel programlar geliştirilmesine temel olacaktır. Bölge'de GAP kapsamındaki sulamaların yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan-çıkacak yeni tarımsal ürün çeşitleri ve gelir düzeyinin yükselmesinin yarattığı talep artışları henüz üretilmeyen bazı malların üretilmesi için gerekli koşulları oluşturmaktadır.

Yatırımcıları ve İşletmeleri İzleme: Bir bölgede ekonomik kalkınma açısından en önemli kaynak, mevcut işletmeler ve sürmekte olan yatırımlardır. Mevcut işletmelerin verimli çalışması ve yatırımların tamamlanması bölgesel kalkınmaya doğrudan ve dolaylı katkıları sağlar.

BKA'ların mevcut işletme ve yatırımları yakından izlemeleri, sorunlarının çözümüne yönelik hizmet vermeleri, girişimcilerin yeni projelerle gelebilmelerini sağlayacak "açık kapı politikası" izlemeleri yerel iş çevreleri ile yakın ilişkilerin kurulmasını sağlayacaktır.

İngiltere'deki BKA'larda görevli müşteri temsilcileri 50 işçiden fazla işletmelerin yeni projelerini, finansman ihtiyaçlarını, destek hizmetlerine gereksinimlerini takip etmekte; mali sıkıntıda olan işletmelerin desteklenmesini sağlamaktadırlar. İngiltere'deki BKA'ların performans kriterleri arasında destekledikleri yatırımlar için "yeni istihdam (new employment)" ve kurtardıkları işletmeler "korunan istihdam (safeguarded employment)" kriterleri bulunmaktadır(TSKB, 1991: 7-18).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde çok sayıda sürmekte olan yatırım ve sorunlu işletme bulunmaktadır. Bölge'de kurulacak BKA'lar, bu yatırım ve işletmelerin sorunlarının çözümüne yardımcı olarak; bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilirler. BKA'lar sorunlu yatırım ve işletmelerin öncelikle kamu kuruluşlarıyla, bankalarla ve ilgili danışmanlarla ilişkiye geçmelerine yardımcı olmalı; krediyle doğrudan maddi destek vermeyi sınırlı tutmalıdırlar.

Yatırımların ve İşletmelerin Finansmanı: Yatırımlara ve işletmelere finansman sağlamak, BKA'ların üstlenecekleri görevlerden biridir(www.planlama.org). BKA'ların yatırım finansmanında temel hedefi bölge içindeki ve bölge dışındaki kamusal ve özel kaynakları harekete geçirmek olmalıdır. BKA'ların yönlendirmesi ve desteğiyle ortaya çıkacak yatırım projeleri bankalara, kuruluşlara ve yatırımcılara tanıtılarak bir tür yatırım sendikasyonuna gidilmelidir. Brezilya (SUDENE) ve İtalya'daki

(Mezzogiorno) BKA'lar vergi istisnaları ve yatırım fonları aracılığıyla bölge dışındaki kişi ve kuruluşların bölgedeki yatırımların finansmanına katılmalarını teşvik etmektedirler(Roberts, 1999: 55).

BKA'ların yatırımlara ve işletmelere sağlayabilecekleri finansman kullandıkları fonlarla sınırlıdır. Bu nedenle, BKA'ların yeni yatırımlara ve genişleme sermayesine ihtiyaç duyan işletmelere doğrudan iştirakleri sınırlı tutulmalıdır. İngiltere'deki BKA'ların bir şirkete iştirak oranı, şirkette oy hakkı olan toplam hisselerin % 30'u ile sınırlandırılmıştır(Roberts, 1999: 54).

BKA'ların yatırım finansmanında performans kriterleri kullanılan fonların getirisi olmalı; iştiraklerin elden çıkarılması ve temettülerden oluşacak toplam getiri BKA'ların fon maliyeti ile karşılaştırılmalıdır. BKA'ların performans kriterleri iştirake ayrılan toplam fonların getirisi olarak ifade edildiğinden, başarılı yatırımların getirisi başarısız yatırımların zararını aşmalıdır.

Bölge'de kurulacak BKA'ların yatırımcılar ve işletmeler ile Türk mali sistemi arasında aracı işlevi görmeleri, yatırım projelerinin ve kredi taleplerinin istenilen standartlarda hazırlanarak mali kurumlara ulaşmasını sağlamaları; finansman faaliyetlerini iştiraklerle ve kredi garantileri ile sınırlandırmaları önerilebilir.

Sanayi Arazisi ve Tesisi Arzı: Altyapılı sanayi arazisi ve hazır fabrika binası arzı ile işyerleri, sanayi işletmeleri ve sosyal tesislerin yer aldığı bölgelerin kurulması sanayileşmeyi teşvik açısından etkili bir araçtır. Türkiye'de organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri için uygulanan modeller gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında sınırlı kalmaktadır(www.deltur.cec.eu.int).

Bölge'de kurulacak BKA'ların emlakla ilgili faaliyetlerinin kapsamlı tutulması ve uygun kaynaklarla desteklenmesi yatırımların artırılması açısından etkili olacaktır. Bölge'de kurulacak BKA'ların emlakla ilgili olarak aşağıdaki faaliyetleri yerine getirmeleri önerilebilir:

- Altyapısı tamamlanmış parsellerin girişimcilere uzun dönemli kiralanması
- Bu parsellerin üzerinde çeşitli büyüklükte prefabrike fabrika ve yönetim binaları yaptırarak, bunların girişimcilere kiralanması
- Özel inşaat gerektiren durumlarda, fabrika binaları ve diğer tesislerin girişimcilerin isteklerine uygun şekilde yapılarak kiralanması
- Sanayi bölgeleri ve kent merkezlerinde ofis binaları ve işyerleri yaptırarak bunların kiralanması
- İşletme yöneticileri ve işçileri için konut siteleri yaptırılması ve bunların kiralanması
- Entegre sanayi tesisleri oluşturulması

BKA'lar tarafından yapılması önerilen bu faaliyetler Bölge'deki yatırım maliyetlerini düşürecek, yatırımların hızla tamamlanmasını ve Bölge dışından kalifiye işgücü getirilmesini kolaylaştıracaktır.

BKA'ların önerilen emlak faaliyetlerini yerine getirebilmeleri, büyük ölçekli yatırımlarla mümkündür. Bu yatırımlar sonucunda, BKA'ların elinde kira geliri getiren önemli bir emlak portföyü oluşacaktır. Bu emlakların sonraki dönemlerde kiracılara veya yatırımlara satılması değer artış kazançlarını realize edecek ve portföyün toplam getirisini arttıracaktır. İngiltere'deki BKA'lar çok sayıda sanayi ve hizmet merkezi, konut ve alışveriş merkezi inşasını gerçekleştirmişlerdir. İngiltere'deki girişimciler fabrika binasını BKA'ların portföyünden seçebilmekte veya isteklerine uygun şekilde inşa ettirmekte ve 15. yılın sonunda satın alabilmektedirler(www.englandsrdas.com).

Bölge'de kurulacak BKA'ların başlangıçta bir arazi portföyüne sahip olmaları ve bu arazilerin zaman içinde altyapılı sanayi arsaları, fabrika ve hizmet binaları, konut ve alışveriş merkezlerini içeren emlak portföyüne dönüşmeleri Bölge'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasında altyapıyı teşkil edecektir.

Tanıtım ve Yatırım Çekme: Bölge'de kurulacak BKA'lar Bölge'nin yatırım imkanlarını yurtiçi ve yurtdışındaki girişimcilere tanıtmalı; girişimcilerin Bölge'ye yatırım yapmaları için gerekli çalışmaları yürütmelidirler. Tanıtım faaliyetleri Bölge'nin ve BKA'ların imajının geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Yurtdışındaki BKA'lar yabancı yatırımcıları bölgelerine çekmek için çeşitli programlar düzenlemektedir.

İşgücü Eğitimi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kalifiye işgücünün kısıtlı olması, sanayi yatırımları açısından önemli bir sorundur(MEB, 2006: 3). Bundan dolayı, kurulacak BKA'ların işgücü eğitimi konusunda önemli görevler üstlenmesi gerekmektedir.

Yurtdışında faaliyet gösteren BKA'ların eğitim konusundaki etkinlikleri genel olarak, yetişkinlerin başka kamu ve özel kuruluşların yürüttüğü eğitim programlarına katılmalarını kolaylaştıracak düzenlemelerle sınırlıdır. Eğitim yardımıyla bulunmakta; ancak kendileri bir eğitim programı düzenlememektedir.

Türkiye'de işgücü eğitimi hizmetleri MEB, İŞKUR, ÇATOM gibi çeşitli kurumlarca ücretsiz olarak verilmektedir. Ayrıca ücretli özel kurslar da bu hizmeti vermektedir. Bölge'de kurulacak BKA'ların Tamamlayıcılık İlkesi'ni göz önünde bulundurarak, diğer kurumların üstlendiği görevleri üstlenmemeleri; sadece yönlendirici bir rol üstlenmeleri uygun olacaktır. BKA'ların ilgili kamu kuruluşlarıyla işbirliği yaparak belirli eğitim düzenlemeleri gerçekleştirmeleri, mevcut ve muhtemel yatırımların gereksinimlerini

karşılıyacak eğitim programlarını desteklemeleri etkin bir yöntem olacaktır. Beceri kazandırma ve geliştirme konusunda Bölge dışındaki imkanlardan yararlanılmalıdır.

Kentsel Geliştirme ve Yenileme: Bir kentin yatırımcılar ve çalışanlar için çekici ve yaşanabilir olması sanayileşme açısından önemlidir. Azgelişmiş kentlerde konut, eğitim, sağlık hizmetlerindeki yetersizlikler; eğlence ve alışveriş imkanlarının kısıtlılığı kalifiye işgücünün istihdamını engellemektedir. Türkiye'nin azgelişmiş kentlerine yapılan kamusal yatırımlarda, işletmelerin çevresine sosyal tesisler (lojman, misafirhane vb.) yapılarak bu sorun çözülmeye çalışılmıştır. Ancak yapılan sosyal yatırımlar, yatırım ve işletme maliyetlerini artırmış; kaynakların verimsiz alanlara tahsisine yol açmıştır. Ayrıca, kamusal işletmelere yapılan sosyal yatırımların buldukları kentlerin gelişimindeki etkileri sınırlı kalmış; yer aldıkları kentlerden kopuk dışa kapalı çevrelere dönüşmüşlerdir(TSKB,1991: 7-27).

Özel sektörün sosyal yatırımlar yapması beklenemeyeceğinden, BKA'ların kentsel gelişme konusunda görev üstlenmeleri gerekecektir. İngiltere'deki BKA'lar kalifiye işgücünün ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla üst düzey yöneticilere yönelik konut inşa etmekte, otel ve alışveriş merkezi yatırımlarına öncülük ve iştirak etmekte; sonuçta kentlerin gelişimine katkı sağlamaktadırlar(www.englandsrdas.com).

Bölge'de kurulacak BKA'ların kentsel gelişme ve yenilenmeye katkıda bulunacak yatırımlara öncülük etmeleri yararlı olacaktır. BKA'lar sanayi için altyapılı arsa ve fabrika binası sağlarken; sanayi bölgelerine ve kent merkezlerine tamamlayıcı nitelikte konutlar, ofis binaları, alışveriş merkezleri inşasını sağlamalıdır. BKA'lar kentsel gelişmeye yönelik faaliyetlerini "Tamamlayıcılık" ve "Katılımcılık" ilkeleri doğrultusunda, diğer kuruluşlar ile işbirliği içinde yürütmelidirler. BKA'lar diğer kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve özel sektörün bu alanlarda proje üretmesini sağlamalı; ancak bu projelere maddi katkıyı sınırlı tutmalıdır. Ekonomik getirilerinin ölçülmesi güç olan bu tür projeler, Bölge illerinin yaşama ve iş geliştirme koşullarını iyileştirecek ve bu illere yeni bir kimlik kazandıracaktır.

4.5. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kurulacak Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansmanı

Bölge'de kurulacak BKA'ların belirlenen görevleri yerine getirebilmesi için gerekli olan finansmanın sağlanmasında çeşitli alternatifler önerilebilir:

Fon ve Bütçe Tahsisleri: Yurtdışında faaliyet gösteren BKA'lar genel bütçeden veya özel fonlardan finanse edilmektedir(www.planlama.org). BKA'ların cari ve yatırım harcamalarının genel bütçeden finansmanı, daha çok sanayileşme teşvik politikalarını nakdi hibelerle yürüten ve bu hibeleri genel bütçeden finanse eden ülkelerde görülen bir durumdur. Devlet yurtdışındaki BKA'lara nakdi ve emlak şeklinde aynı sermaye tahsis etmektedir.

GAP-BKİ'nin bütçe dışı fonlardan finanse edilmesi, Türkiye'de kurumsal yeniliklerin finansmanında esneklik arandığını göstermektedir. Bölge'de GAP-BKİ'nin bünyesinde kurulacak BKA'ların Bütünlük İlkesi uyarınca Teşkilat'ın gelir kaynakları olan Kamu Ortaklığı Fonu ve Toplu Konut Fonu'ndan finanse edilmesi uygun olabilir. Ayrıca, BKA faaliyetlerinin finansmanında genel bütçeden ödenek ayrılması bir alternatif olarak düşünülebilir.

GAP Fonu: GAP-BKİ'nin bünyesinde kurulacak BKA'ların finansmanı için GAP Fonu'nun kurulması bir alternatif olarak değerlendirilebilir. GAP Fonu'nun gelir kaynakları olarak aşağıdaki seçenekler önerilebilir:

- GAP kapsamındaki tarımsal su tahsislerinden elde edilecek gelirlerden ayrılacak paylar
- GAP kapsamında üretilen elektrik enerjisi gelirlerinden ayrılacak paylar

Bölge'de üretilen petrol satış gelirlerinden ayrılacak paylar

Borçlanma: Yurtdışındaki BKA'ların önemli kısmının piyasaya menkul değer çıkararak borçlanma yetkileri vardır. Bölge'de kurulacak BKA'lara borçlanma yetkisinin verilmesi, gelirlerinin faaliyetlerinin finansmanına yetmediği durumlardaki aksaklık ve gecikmeleri engelleyecektir.

BKA'ların emlak ve iştirak portföyünü zaman içinde elden çıkarması önemli bir gelir kaynağı olabilir. BKA'lar bazı hizmetlerine karşılık ücret alabilirler. Ancak geniş ölçüde kar amacı gütmeyen (non-profit) kuruluşlar olduklarından, bu tür gelirleri sınırlı olacaktır.

Bölge'de kurulacak BKA'ların başarısı için üstlenecekleri görevlerin gerektirdiği fonların süreklilik gösterecek şekilde sağlanması ve harcanmalarında belirli düzeyde esnekliğe sahip olmaları yararlı olacaktır.

4.6. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kurulacak Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yetkileri

Bölge'de kurulacak BKA'ların önerilen görevleri yerine getirebilmeleri için birtakım yetkilerle donatılmaları gerekmektedir. BKA'lar kamu kuruluşu olarak kurulmaları durumunda, bu yetkilerin

bir kısmını doğrudan kazanacaklardır. Diğer bazı yetkilerin ise açık olarak verilmesi gerekmektedir. BKA'ların sahip olmaları önerilen başlıca yetkiler şunlardır:

Kamulaştırma Yetkisi: Türkiye'deki kamu kuruluşlarının kamu yararı doğrultusunda ve ilgili yasal kısıtlar çerçevesinde kamulaştırma yetkileri vardır. GAP-BKİ bünyesinde kurulacak BKA'ların, emlakla ilgili görevleri belirli durumlarda kamulaştırmayı gerektireceğinden, GAP-BKİ'nin bu alandaki yetkisini kullanabilmelidirler. Ayrıca, BKA'lara kamulaştırdıkları arazileri geliştirdikten sonra kiralama ve satma yetkileri açık olarak verilmelidir. İngiltere'deki BKA'ların kamulaştırma yetkileri vardır.

Bilgi Edinme Yetkisi: BKA'ların yatırım ve işletmeleri izleme görevleri kapsamında bilgi edinme yetkilerinin bulunması gereklidir. Bölge'de kurulacak BKA'ların görevlerini tam olarak yerine getirebilmeleri ve Bölge'deki gelişmeleri izleyebilmeleri için bilgi edinme yetkisiyle donatılmaları gerekmektedir.

İştiraklerle İlgili Yetkiler: Bölge'de kurulacak BKA'lara oran ve tutar üst sınırları belirlenmek şartıyla, ticari şirketlere ve vakıf türü kuruluşlara iştirak etme ve bu iştirakleri elden çıkarma yetkisi verilmelidir.

Mali Yetkiler: Bölge'de kurulacak BKA'lara, yatırımcıları ve işletmeleri destekleyebilmeleri için hibe yetkisi verilmelidir. Ayrıca, BKA'ların öngörülen finansman yapılarına uygun olarak kredi garantisi verme, kredi alabilme, ticari şirketlerin hisse senetlerini ve diğer menkul kıymetlerini satın alabilme ve ücret alma yetkileri bulunmalıdır.

İç İşleyişe İlişkin Yetkiler: Bölge'de kurulacak BKA'ların iç işleyişlerinin kolaylaşması açısından, çeşitli yönetim kademeleri arasında yetki devrinin yapılabilmesi mümkün olmalıdır. Ayrıca BKA'ların personel alma, büro ve temsilcilik açma gibi konulardaki yetkileri açık olarak belirlenmelidir.

BKA'lara tanınacak yetkiler verilecek görevlerle birlikte belirlenmelidir. BKA'ların yetki ve görevlerinin ayrıntılı olarak düzenlenmesi, ileride çıkabilecek belirsizliklerin ortadan kaldırılması açısından bir zorunluluktur.

4.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kurulacak Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Diğer Kuruluşlarla İlişkileri

Bölge'de kurulacak BKA'ların başarılı olabilmeleri için, ilgili kuruluşlarla yakın işbirliği içinde çalışmalarını gerekmektedir. Aşağıda BKA'lar ile seçilmiş bazı kuruluşlar arasındaki işbirliği alanlarına ilişkin öneriler özetlenecektir:

•KOBİ'ler Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sanayileşmesinde en önemli işlevi görmektedirler(Paksoy, 2001: 117). KOBİ'lere yönelik faaliyetleri yürüten KOSGEB, Bölge'de 2004 yılında Yatırım Yönlendirme Merkezi kurmuş; Bilgi İletişim Merkezi kurma çalışmaları devam etmektedir. BKA'ların özellikle kuruluş aşamasında, KOSGEB ile koordineli çalışması yararlı olacaktır.

•TKB'nin ve TSKB'nin yatırım projeleri konusunda geniş bilgi birikimi ve çok sayıda uzman çalışması bulunmaktadır. TSKB 1970'li yıllarda başlattığı, az gelişmiş yörelerde yatırım ve girişimci geliştirme çalışmaları devam etmektedir(Yenal, 2003: 13, 80 81). TKB'nin yatırımcıları yönlendirme ve gerektiğinde fizibilite çalışmaları yapma faaliyetleri devam etmektedir. Ayrıca, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygun yatırım alanlarına ilişkin çalışmalar yapmıştır. Bölge'de kurulacak BKA'ların TKB ve TSKB ile koordineli çalışması yararlı olacaktır.

•Ziraat Bankası'nın tarıma dayalı sanayilere ve Halk Bankası'nın sanayiye kullandığı dış kaynaklı fon kredilerinin tahsisinin sağlanması açısından, Bölge'de kurulacak BKA'ların bu bankalar ile işbirliğine girmesi yararlı olacaktır.

•Bölge'de küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgelerinin geliştirilebilmesi için, kurulacak BKA'ların Ticaret ve Sanayi Bakanlığı ile işbirliği yapmaları gerekecektir. BKA'ların bilgilendirme ve yönlendirme çalışmalarında Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nca yapılan "sektörel araştırmalar" ve "yatırım profilleri" çalışmalarından faydalanmaları yararlı olacaktır.

•Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na bağlı Arsa Ofisi'nin sanayi arsası stoku yapma ve bu arsaların altyapı tesislerini yaparak ihtiyaç sahiplerine satma ve kiralama yetkisi bulunmaktadır. Bölge'de kurulacak BKA'ların emlakla ilgili faaliyetlerinde Arsa Ofisi ile koordineli çalışması faydalı olacaktır.

•Bölge'de kurulacak BKA'ların, yurtdışında faaliyet gösteren diğer BKA'ların faaliyet biçimlerini izlemeleri ve EURADA'ya üye olmaları kendilerini yenilemeleri ve gelişmeleri bakımından faydalı olacaktır.

•BKA'lar kuruluş aşamasında WB, OECD, UNIDO gibi uluslararası kuruluşlarla koordinasyonu sağlamaları durumunda, bu kuruluşlardan uzman personel, teknik yardım, çeşitli hibeler vb. olanaklar elde edebilirler.

5. Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin azaltılması amacıyla uzun yıllardır bölgesel planlar hazırlanmaktadır. Bu kapsamda hazırlanan DAP, DOKAP, GAP gibi projeler önemli çalışmalardır. Ancak, ulusal siyasette yaşanan kararsızlıklar, önceliklerin sürekli değişmesine ve böylece bölgesel kalkınma çabalarının başarısız olmasına neden olmuştur. Bu noktada sürdürülebilir planlama anlayışının önemi ortaya çıkmaktadır. AB’ye giriş sürecinde Türkiye bölgesel gelişmeyi gerçekleştirmek, AB’nin üye devletlere kullandığı teşvik fonlarından yararlanmak ve bölgesel politikalarını AB ile uyumlaştırmak amacıyla BKA’ların kurulması gibi yeni bir uygulamanın içine girmiştir(Maç, 2006: 8).

Türkiye’de BKA’ların kurulması konusu uzun süre ülke gündemini meşgul etmiş ve konu her yönüyle tartışılmıştır. BKA’ların bölgesel potansiyel ve dinamiklerin harekete geçirilmesi, büyümenin etkilerinin tabana yayılması, gelir dağılımının düzeltilmesi ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi açısından oldukça olumlu bir rol oynayacağını söyleyenlerin yanında; beklenen yararı sağlamayacağını iddia edenler de bulunmaktadır(Karanfil, 2006).

BKA’lar başlangıçtaki kuruluş yapıları itibariyle, merkezi yönetimin veya kendilerine politik desteği sağlayan kurumun bir süre himayesinde varlığını sürdürmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Emekleme ve yürüme süreci sonrası kendi ayakları üzerinde durmayı başarabilen BKA’lar, büyük ölçüde bağımsız yapılar haline gelerek ekonomiyi yönlendirmeyi başarmışlardır. Bu süreçteki en yaşamsal nokta ise; tüm politik, ekonomik ve sosyal aktörlerin bu sürece katılımının sağlanması ve söz konusu yapıların sağlıklı işlemesi için tam destek vermeleridir.

5449 Sayılı Kanun çerçevesinde, Türkiye’nin NUTS Projesi kapsamında tespit edilen İBB’lerde DPT koordinasyonunda 26 adet BKA kurulması ve bunların 3’ünün Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bulunması kararlaştırılmıştır. Kanun’da Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kurulacak BKA’lar için Türkiye genelinde uygulanacak yöntemden farklı bir uygulama getirilmiştir. GAP-BKİ’ne Bölge’de kurulacak BKA’ların DPT’nin belirleyeceği esas ve usullere göre koordinasyonu görevi verilmiştir. Ancak Kanun’da Bölge’de kurulacak BKA’ların yapısı ve göreceği hizmetlerle ilgili düzenlemelerin yetersiz olması ve Bölge’de kurulacak BKA’ların üzerinde ilave bir koordinatör idarenin bulunması birtakım karmaşaların yaşanmasına neden olacaktır.

Bu bağlamda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kurulacak BKA’ların; •GAP Master Planı’nda öngörülen sınıai kalkınma hedefleri ve belirlenen stratejiler doğrultusunda faaliyet göstermeleri

•Yurtdışındaki BKA'ların da tabii olduğu Bölgesellik, Kamusalılık, Tamamlayıcılık, Katılımcılık, Uygun Ölçek ilkelerine bağlı kalmaları

•Faaliyetleriyle ilgili kuruluşlarla yakın işbirliği içinde çalışmalarını durumunda BKA'lar Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kalkınması açısından yeni bir dönemin başlangıcı olabilirler.

5449 sayılı Kanun mevcut haliyle birçok kaygıya neden olsa da; BKAlar, kaynaklarının büyük bir kısmını kamudan karşılayan ve kamu hizmeti yapan özel kuruluşlar olarak yapılandırılacaktır. Önemli olan, kamunun halk anlamına geldiğini anımsayarak "kamu yararına hizmet" teriminin sadece ekonomiye veya yatırımcıya değil, halka hizmet anlamına geldiğini unutmadan; toplumun bütününe faydalı olacak projeleri geliştirme sorumluluğunu ortaya koymaktır. Bu bağlamda, BKA'lar sadece ekonomik faaliyetlerde yoğunlaşmamalı; sosyal dengenin sağlanması ve sağlanan refahın adil dağılımı açısından stratejik bir rol üstlenmelidirler.

Notlar:

*TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis TRC2:Diyarbakır, Şanlıurfa TRC3:Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

**MADDE 30 - 27/10/1989 tarihli ve 388 sayılı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesinin (f) bendi "nazım ve uygulama imar plânlarını yapmak veya yaptırmak," şeklinde değiştirilmiş, maddeye aşağıdaki (i) bendi eklenmiş ve 3 üncü maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

***GAP, Bölge'nin kalkınmasını hızlandırmak amacıyla başlatılmıştır. Proje, Cumhuriyet tarihimizin en büyük ve entegre projeler paketi olma özelliği yanında; Türk insanının baştan sona programlayıp uygulamaya koyduğu, bir bölgesel kalkınma projesidir. Entegre niteliğiyle Proje, sadece barajlar, hidro-elektrik santralleri, sulama tesisleri gibi fiziksel yatırımlarla sınırlı kalmayıp; bunların yanında birbiriyle eşgüdüm içinde tarımsal gelişme, sanayi ve kentsel altyapı, haberleşme, eğitim, sağlık, kültür, turizm vb. sosyo-ekonomik faktörlerin geliştirilmesine yönelik yatırım ve etkinlikleri de içermektedir.

KAYNAKÇA

AB Türkiye Temsilciliği, Avrupa Birliği Bölgesel Politika; Yerli Kaynakların Ekonomik Gelişme İçin Harekete Geçirilmesi, <http://www.deltur.cec.eu.int>, (Erişim: Mart 2006).

ALAÇAM, V. (2004), Bölgesel Kalkınma Ajansları, İGEME, Sayı: 28-3. <http://www.igeme.org.tr/TUR/bakis/sayi%2028/bakis2840.htm>, (Erişim: Mayıs 2007).

ATAY, F. (2005), “BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine”, Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir? M. Turan, (der.), Paragraf Yayınları, No; 6, Ankara, ss. 15-33.

GAP-BKİ Başkanlığı. (2002), GAP, Son Durum 2001, Ankara.

BERBER, M. ve Çelebçi, E. (2005), “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 13-14 Ekim 2005, Trabzon. ss. 145-156.

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI,
http://www.planlama.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1516&Itemid=93, (Erişim: Mayıs 2007).

CLARK, G. (2004), Local Economic Development, Local Economic Development Agencies, World Bank.

ÇALT, G. Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları,
<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/05gokhancalt.pdf>, (Erişim: Mayıs 2007).

DEMİRCİ, A. G. (2005), “Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları”, Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir? M. Turan (der.), Paragraf Yayınları, No; 6, Ankara. ss. 15-33,

DEMİRCİ, A. G. “Bölgesel Kalkınma Ajansları”,
<http://www.kamuyonetimi.org/ktml2/files/uploads/pdf/bolgekalkinma.pdf>, (Erişim: Mayıs 2007).

DİJK, L. V. “Regions Can Deliver Crucial Infrastructure”,
<http://www.southwestrda.org.uk/whatwedo/businessgrowth/inwardinvestment/news/viewNews.asp?id=1917>, (Erişim: Mayıs 2007).

DPT. (2000), Sekizinci BYKP Bölgesel Gelişme ÖİK Raporu, DPT: 2502-ÖİK: 523, Ankara.

DPT. (1990), GAP Master Planı, Nippon Koei Co.Ltd., Yüksel Proje Co., Ankara. 1990.

ENGLAND’S REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES,
<http://www.englandsrdas.com/search.aspx?q=rent>, (Erişim: 2007).

EUROPEAN Association of Development Agencies, “Creation Development and Management

- ofRDAs”,<http://www.eurada.org/library/documents/creation.htm>, (Erişim: Mart 2006).
- GAP-BKİ. (2001), 2000 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.
- GAP-GİDEM ve ABİGEM. (2005), Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yatırım Rehberi, GİDEM-Proje Yönetim ve Koordinasyon Birimi, Yayın Nu: 2, Ankara.
- HALKİER, H., Danson, M: and Damborg, C. (1997), Regional Development Agencies in Europe, Jessica Kingsley Publisher, London.
- KALKINMA AJANSLARININ KURULUŞU, KOORDİNASYONU VE GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN TASARISI, <http://turkiye.basbakanlik.gov.tr/docs/basbakanlik/kanuntasarilari/kyy/y/kalkinmaajansi.doc>, (Erişim: Mayıs 2007).
- KALKINMA AJANSLARININ KURULUŞU, KOORDİNASYONU VE GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN, Kanun No: 5449, 25.01.2006, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2006/02/20060208-1.htm>, (Erişim: Mayıs 2007).
- KARANFİL, N. (2006), “6 Pilot Bölgede Başarı Sağlanırsa Kalkınma Ajansları Yaygınlaşacak”, Referans Gazetesi, 15.02.2006.www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=35440, (Erişim: Mart 2006).
- MAÇ, N. (2006), Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye, Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi, Araştırma Raporu, 2006-117/76, Konya.
- MEB, (2006), GAP Bölgesinde İşgücü Yetiştirme ve Gelir Getirici Faaliyetleri Destekleme Projesi İş Birliği Protokolü, Ankara.
- ÖZEN, P. (2005), Bölge Kalkınma Ajansları, TEPAV/EPRI, Ankara.
- PAKSOY, S. (2000), “KOBİ’lerin Ülkemiz Ekonomisine Katkıları ve GAP Bölgesinde KOBİ’lere Sağlanan Teşvikler”, II. GAP ve Sanayi Kongresi, Diyarbakır: TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 29-30 Eylül 2000, ss. 117 132.
- REGIONAL POLİCY İN FRANCE, <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/francereg.htm>, (Erişim: Mayıs 2007).
- ROBERTS, P. (1999), “The New Regional Agenda In The UK: Changing Roles, Structures And Functions Of Regional Development Agencies”, Regional Science Association International 39th European Congress, British and Irish Section, Dublin, ss. 61-83.
- SERDENGEÇTİ, T. (2000), “Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Güneydoğu Uygulaması”, Türkiye’nin Geleceğinde GAP’ın Yeri Semineri, Ankara: Merkez Bankası-İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, 12-16 Haziran 2000, ss. 83 317

SOUTH EAST ENGLAND DEVELOPMENT AGENCY,
<http://www.seeda.co.uk/search/?quickSearch=1&s=Enterprise+Initiative%94+&GoButton=Go> (Erişim: 2007).

TSKB A.ř. (1991), GAP Ekonomik Kalkınma Ajansı Model Etüdü, Ankara.

ÜLGEN, A. ve Berber, A. (2001), “GAP Bölgesi ve Çevre İllerinde Faaliyet Gösteren 100 İşletmede İnsan Kaynakları Planlamasını Etkileyen Faktörlerin Analizi”, 2. GAP ve Sanayi Kongresi, Diyarbakır: TMMOB Makina Mühendisleri Odası, 29-30 Eylül 2001, ss. 231 237,

YENAL, O. (2003), Cumhuriyet’in İktisat Tarihi, İstanbul: Homer Kitapevi.